

องค์ประกอบและตัวชี้วัดจิตวิญญาณความเป็นครูของนักศึกษา
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
Factors and Indicators of Teachers' Spirituality of
Student Teachers at Faculty of Education, Rajabhat University

มลิวัลย์ สมศักดิ์*

นิตยารัตน์ คงนาลีก

ทิพวรรณ ทองขุนดำ

รพีพรรณ อักษรราวตีวัฒน์

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

*email: maliwansomsak@gmail.com

Maliwan Somsak

Nittayarat Khongnaluek

Tippawan Tongkhundum

Rapeepan Aksrawadeewat

Faculty of Education, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาองค์ประกอบและตัวชี้วัดจิตวิญญาณความเป็นครูของนักศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 5 ปีการศึกษา 2558 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม และมหาวิทยาลัยราชภัฏ นครราชสีมา ซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิโดยใช้กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏเป็นชั้นภูมิ จำนวน 1,089 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามจิตวิญญาณความเป็นครู เป็นแบบมาตรวัดประมาณค่า 5 ระดับ มีค่าความเชื่อมั่น .970 เก็บรวบรวมข้อมูลโดยประสานงานกับฝ่ายฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูที่มีนักศึกษาเป็นกลุ่มตัวอย่างซึ่งกำลังฝึก ประสบการณ์วิชาชีพครูในสถานศึกษากลับมาสัมภาษณ์หลังฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ได้แบบสอบถามคืนกลับมา 1,044 ฉบับ (ร้อยละ 95.870) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ สกัดปัจจัยด้วยวิธีวิเคราะห์องค์ประกอบหลักและ หมุนแกนแบบอโรโธโกนอลด้วยวิธีแวนแมทซ์

ผลการวิจัยพบว่า จิตวิญญาณความเป็นครูของนักศึกษาคณะครุศาสตร์มี 13 องค์ประกอบ 94 ตัวชี้วัด อธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 58.314 คือ 1) องค์ประกอบด้านแก่นของจิตวิญญาณความเป็นครู ได้แก่ รักและศรัทธาในอาชีพครู (7 ตัวชี้วัด) มีเป้าหมายในการทำงานเพื่อนักเรียน (7 ตัวชี้วัด) เข้าใจคนอื่น (5 ตัวชี้วัด) ศรัทธาส่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ (6 ตัวชี้วัด) เห็นคุณค่าของจิตใจมากกว่าวัตถุ (4 ตัวชี้วัด) และรู้จักและเข้าใจตนเอง (3 ตัวชี้วัด) 2) องค์ประกอบด้านพฤติกรรมการทำงานและการใช้ชีวิต ได้แก่ การจัดการกระบวนการเรียนรู้ (24 ตัวชี้วัด) เป็นแบบอย่างที่ดี (7 ตัวชี้วัด) ปฏิบัติตนตามจรรยาบรรณวิชาชีพ (8 ตัวชี้วัด) คุณธรรมจริยธรรม (5 ตัวชี้วัด) ก้าวทันและใช้เทคโนโลยี (5 ตัวชี้วัด) และพัฒนาตนเอง (5 ตัวชี้วัด) และ 3) ด้านการคงอยู่ของจิตวิญญาณความเป็นครู ได้แก่ ความสุขจากการทำหน้าที่ (8 ตัวชี้วัด)

คำสำคัญ: จิตวิญญาณความเป็นครู องค์ประกอบและตัวชี้วัด นักศึกษาครู

Abstract

The purpose of this study was to develop the factors and the indicators of student teacher's spirituality of the fifth year student teachers at Faculty of Education, Rajabhat University. The sample consisted of 1,089 student teachers from five Rajabhat Universities selected using stratified random sampling. The research instrument was a five-point Likert scale questionnaire with the reliability of .970. Data collected from student teachers who were practicing the practicum experiences. They came back to the university to attend the professional seminar. The 1,044 questionnaires were returned (95.870%). Exploratory Factors Analysis with principal component and orthogonal varimax rotation model was applied in the data analysis.

The results revealed that the student teachers' spirituality consisted of 13 factors with 94 indicators of student teacher's spirituality could explain by the variance of 58.310%. These factors were categorized into three aspects: 1) Factors of the Core of Teacher's Spirituality such as loving and having faith in being a teacher (7 indicators), goals for their students (7 indicators), understanding others (5 indicators), faith to supernatural things (6 indicators), seeing spiritual values (4 indicators), and self-awareness and self - understanding (3 indicators); 2) Factors of Work and Life Behaviors such as learning process (24 indicators), being a good model (7 indicators), performing the code of ethics (8 indicators), morality (5 indicators), keeping pace with technology and its utilization (5 indicators), and self - development (5 indicators); and 3) Factors of the Maintaining of teachers' spirituality such as happiness of being a teacher (8 indicators).

Keywords: Teacher's Spirituality, Factors and Indicators, Teacher Students

บทนำ

จิตวิญญาณความเป็นครูเป็นคุณลักษณะของครูดีที่เป็นตัวกำหนดให้คนรู้จักหน้าที่ความรับผิดชอบ ทุ่มเทเสียสละเพื่อคุณภาพของลูกศิษย์ และเป็นต้นตอของการได้ครุดีครูที่พึงประสงค์หรือครูมืออาชีพ เพราะอาชีพครูไม่ใช่ใครมาสอนก็ได้แต่ครูต้องมีจิตวิญญาณความเป็นครู ในขณะที่ความคาดหวังของสังคมต้องการเห็นวิชาชีพครูเป็นวิชาชีพหลักที่นำไปสู่การพัฒนาประเทศ แต่ครูไทยยังมีปัญหาอีกหลายด้าน เช่น ปัญหาในเรื่องสถานภาพและการยอมรับนับถือ ความสำเร็จในการทำงาน ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงาน ผู้ปกครองและชุมชน ความสมดุลระหว่างการทำงานและการใช้ชีวิต ความกระตือรือร้นในการทำงานและการพัฒนาตนเอง ระบบการลงโทษครู นโยบายภาครัฐที่เปลี่ยนแปลงบ่อย ภาระงานที่มากเกินไป ระบบการคัดบุคคลเข้ามาเป็นครูที่ไม่เหมาะสม อาชีพครูจึงไม่ได้รับความสนใจหรือดึงดูดใจให้ผู้ที่มีความตั้งใจจริงมาเป็นครูมากนัก คนที่เก่งที่สุดจะไม่เลือกเข้าศึกษาในสาขาศึกษาศาสตร์/ครุศาสตร์เพื่อที่จะจบการศึกษาออกมาเป็นครู ทั้ง ๆ ที่สังคมในอดีตให้ความสำคัญกับอาชีพครูมาก คนที่เรียนดีที่สุดจะถูกคัดเลือกให้เรียนครู อีกทั้งการตอบแทนจากอาชีพครูไม่สอดคล้องกับสภาพเป็นจริง ครูส่วนหนึ่งจึงสนใจหารายได้

เลี้ยงครอบครัวมากกว่าการสอน เช่น การสอนพิเศษและตั้งใจทำอาชีพเสริม ไม่เพียงเท่านั้นการประเมินผลความก้าวหน้าในอาชีพโดยเฉพาะการเลื่อนวิทยฐานะไม่ได้วัดจากความสำเร็จของนักเรียนแต่วัดจากการทำผลงานวิชาการ ครูบางส่วนจึงสนใจจะทำผลงานวิชาการมากกว่าการสอนเพื่อให้นักเรียนได้ความรู้จริง ๆ ทำให้มองว่าอาชีพครูไม่ใช่ครูมืออาชีพ

การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552-2561) จึงได้กำหนดกรอบแนวทางการปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้โดยพัฒนาครูยุคใหม่ที่เป็นผู้เอื้ออำนวยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ สามารถดึงดูดคนเก่ง คนดี และมีใจรักในวิชาชีพครูมาเป็นครู และพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครูของครู ปัจจุบันจึงมีความตื่นตัวในการศึกษาเกี่ยวกับจิตวิญญาณทั้งในลักษณะของความเป็นวิชาการและการปฏิบัติ โดยมองว่าจิตวิญญาณเป็นทางออกของการแก้ปัญหาในสังคมดังที่ตาไล ลามะ ผู้นำแห่งจิตวิญญาณได้กล่าวถึงปัญหาของมนุษย์ทุกวันนี้ว่ามีปัญหาเกิดจากความบกพร่องทางจิตวิญญาณ และหนทางแก้ปัญหา คือ การปฏิบัติทางจิตวิญญาณ องค์การอนามัยโลก (World Health Organization: WHO, อ้างถึงใน Jansawang, Yoelao, Singsuriya & Chitcharas, 2012) ได้บรรจุคำว่า Spiritual

ไว้เป็นมิตินึงขององค์รวมของชีวิต ต่อมาประเทศไทยได้นำคำนี้มาใช้และมีความตื่นตัวในการศึกษาจิตวิญญาณซึ่งถือเป็นมิตินึงของบุคคล ซึ่ง Ibrahim (1991) ได้อธิบายว่าจิตวิญญาณเป็นมิติที่ควบคุมหน้าที่และมีความสุข คนที่มีพัฒนาการในจิตวิญญาณดีจะมีมีโนธรรม คุณธรรมและจริยธรรมจนสามารถควบคุมจิตของตนเองให้มีสมาธิ ใช้ปัญญาในการแสวงหาความรู้ด้วยเหตุด้วยผล มีกรอบแนวคิดที่ชัดเจน เพราะมองสรรพสิ่งด้วยกระบวนการแก้ปัญหา มองด้วยความเข้าใจชีวิตและความทุกข์ รู้เหตุและผล ปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความรู้เท่าถึงการณ์ เพราะรู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น และรู้จักสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี สะท้อนให้เห็นว่าจิตวิญญาณมีความเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานที่ดีและความสำเร็จในอาชีพ

จิตวิญญาณความเป็นครูเป็นคุณลักษณะทางจิตที่นำไปสู่พฤติกรรมการทำงานและใช้ชีวิตของครูที่ควรได้รับการบ่มเพาะก่อนจบการศึกษาและก่อนการประกอบวิชาชีพครู แต่การพัฒนาดังกล่าวยังมีข้อจำกัดอยู่มากเพราะมีลักษณะเป็นนามธรรม ซ้ำซ้อน ลึกซึ้งและกว้างขวาง จำเป็นต้องมียุทธศาสตร์และตัวชี้วัดที่สามารถระบุจิตวิญญาณความเป็นครูที่ชัดเจนสามารถนำไปเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือวัดและพัฒนามาตรฐานจิตวิญญาณความเป็นครูได้ แม้ว่าจะมีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับจิตวิญญาณความเป็นครู เช่น Nosu & Wisalaporn (2014) ได้พัฒนาองค์ประกอบและตัวชี้วัดจิตวิญญาณความเป็นครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในจังหวัดภาคเหนือ ส่วน Yolao, et al., (2010) (อ้างถึงใน Janesawang, 2011) ได้พัฒนาเครื่องมือวัดจิตวิญญาณของบุคลากรทางการศึกษาจากการใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพที่เก็บโดยกระบวนการจัดการความรู้ที่จัดขึ้นโดยมูลนิธิสตรีสุโขทัย (มสส.) และ Jansawang, Yoelao, Singsuriya & Chitcharas (2012) ได้ศึกษาประสบการณ์ของการเป็นครูที่มีจิตวิญญาณความเป็นครูของครูประจำการโดยใช้วิธีการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา Lawthong & Visessuvanapoom (2010) ได้พัฒนาแบบวัดจิตวิญญาณความเป็นครูสำหรับนักศึกษาคณะครุศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ของนักศึกษาในมหาวิทยาลัย จะเห็นว่าองค์ประกอบ ตัวชี้วัดและแบบวัดจิตวิญญาณความเป็นครูดังกล่าวใช้สำหรับกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกันและใช้ระเบียบวิธีวิจัยที่หลากหลาย คือ งานวิจัยของ Nosu & Wisalaporn (2014); Yolao, et al., (2010) และ Jansawang, Yoelao, Singsuriya & Chitcharas (2012) เป็นการศึกษาจิตวิญญาณความเป็นครูสำหรับครูประจำการ ส่วนงานวิจัยของ Lawthong & Visessuvanapoom (2010) มีกลุ่มเป้าหมายเป็นนักศึกษา

คณะครุศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ในมหาวิทยาลัยของรัฐเดิม แต่คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตครูและส่งเสริมวิทยฐานะครูในท้องถิ่น มีพันธกิจแตกต่างจากสถาบันอุดมศึกษากลุ่มอื่น ๆ อีกหลายกลุ่มที่มีหน้าที่ผลิตและพัฒนาครู เพราะแต่ละกลุ่มมีปรัชญา วิสัยทัศน์และพันธกิจที่แตกต่างกัน อีกทั้งมีปัจจัยตัวป้อน เช่น ผู้เรียนและหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนแตกต่างกัน ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงต้องการพัฒนาองค์ประกอบและตัวชี้วัดของจิตวิญญาณความเป็นครูของนักศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏซึ่งอยู่ในช่วงระหว่างการศึกษาและก่อนการประกอบวิชาชีพครูโดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาองค์ประกอบและตัวชี้วัดจิตวิญญาณความเป็นครูของนักศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ

วิธีการวิจัย

การพัฒนาองค์ประกอบและตัวชี้วัดจิตวิญญาณความเป็นครูครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) ขั้นตอนแรกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาคุณลักษณะของครูที่มีจิตวิญญาณความเป็นครูมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. สันทนาการกลุ่มครูที่มีจิตวิญญาณความเป็นครูที่ได้รับรางวัลจากโครงการสังคมไทยร่วมกันคืนครูดีให้ศิษย์ เชิดชูยกย่องครูสอนดี และครูต้นแบบของสภาการศึกษา จำนวน 9 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แนวการสนทนากลุ่ม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา
2. สันทนาการกลุ่มนักเรียนที่เรียนกับครูที่มีจิตวิญญาณความเป็นครู จำนวน 8 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แนวการสนทนากลุ่ม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา
3. สัมภาษณ์ศิษย์เก่าซึ่งเป็นนักเรียนที่เคยเรียนกับครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู จำนวน 2 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แนวการสัมภาษณ์เชิงลึกและวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา
4. สัมภาษณ์ระดับลึกผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แนวการสัมภาษณ์เชิงลึกและวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

5. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบบันทึกข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

6. สังเคราะห์คุณลักษณะของจิตวิญญาณความเป็นครู จากการสนทนากลุ่มครู สนทนากลุ่มนักเรียน สัมภาษณ์ศิษย์เก่า สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิและศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า มี 15 ตัวแปรคือ มีเป้าหมายในการทำงานเพื่อนักเรียน รู้จักและเข้าใจตนเอง รู้จักและเข้าใจคนอื่น เห็นคุณค่าทางจิตใจมากกว่าวัตถุ รักและศรัทธาในอาชีพครู ศรัทธาต่อสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ การจัดการกระบวนการเรียนรู้และอบรมปมนิสัย การจัดชั้นเรียนและบรรยากาศการเรียนรู้ วัด/ประเมินเพื่อพัฒนาการเรียนรู้อะไรและวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้อะไร พัฒนาการและพัฒนาตนเอง และพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ปฏิบัติตนตามจรรยาบรรณวิชาชีพ ก้าวทันและใช้เทคโนโลยี เป็นแบบอย่างที่ดี และความสุขจากการทำหน้าที่

ขั้นตอนที่สองวิเคราะห์องค์ประกอบของจิตวิญญาณความเป็นครู โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักศึกษาชั้นปีที่ 5 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ จำนวน 38 แห่ง ซึ่งมี 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มรัตนโกสินทร์ จำนวน 2,326 คน กลุ่มภาคเหนือ จำนวน 6,473 คน กลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 12,054 คน กลุ่มภาคกลาง จำนวน 5,385 คน และกลุ่มภาคใต้ จำนวน 2,633 คน รวมทั้งหมด 28,871 คน

กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาคณะครุศาสตร์ ชั้นปีที่ 5 มหาวิทยาลัยราชภัฏ ปีการศึกษา 2558 กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามแนวคิดของ Hair & Others (2006) คือ หน่วยตัวอย่าง 10 หน่วยต่อตัวแปรที่สังเกตได้ 1 ตัว การวิจัยครั้งนี้สังเคราะห์ตัวชี้วัดจิตวิญญาณความเป็นครูได้ 99 ตัวชี้วัด ดังนั้นขนาดตัวอย่างควรมี 990 คน แต่ชดเชยกรณีที่ผู้ตอบแบบสอบถามตอบกลับไม่ครบจึงเพิ่มกลุ่มตัวอย่างอีกร้อยละ 10 สรุปว่าการวิจัยครั้งนี้ใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 1,089 คน ซึ่งได้จากการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) ดังนี้ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา จำนวน 117 คน มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา จำนวน 109 คน มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จำนวน 234 คน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม จำนวน 195 คน และมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา จำนวน 434 คน

เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถามจิตวิญญาณความเป็นครู ซึ่งสร้างมาจากการสังเคราะห์ตัวแปรใน

ขั้นตอนแรก มีลักษณะเป็นมาตรวัดประมาณค่า 5 ระดับ ตรวจสอบคุณภาพด้านความเที่ยงตรงโดยใช้การพิจารณาเชิงเหตุผลด้วยดุลยพินิจของผู้เชี่ยวชาญ ได้ข้อคำถามจำนวน 99 ข้อ ที่มีค่า IOC ตามเกณฑ์ (.80-1.00) นำไปทดลองใช้กับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา จำนวน 150 คน เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมั่นโดยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่น .970

เก็บรวบรวมข้อมูลโดยขอหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราชถึงคณบดีคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏทั้ง 5 แห่ง พร้อมทั้งประสานงานกับฝ่ายฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูที่มีนักศึกษาเป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับนักศึกษาชั้นปีที่ 5 ซึ่งกำลังฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูในสถานศึกษาได้กลับมาสัมภาษณ์หลังฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ได้แบบวัดจิตวิญญาณความเป็นครูกลับคืนมา จำนวน 1,044 ฉบับ (ร้อยละ 95.870)

ก่อนวิเคราะห์องค์ประกอบผู้วิจัยได้ตรวจสอบความเหมาะสมของข้อมูลในการวิเคราะห์องค์ประกอบด้วยค่าดัชนีไคเซอร์-ไมเยอร์-ออลคิน (The Kiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) มีค่าเท่ากับ .967 ซึ่งมีค่ามากกว่า .50 แสดงว่า ข้อมูลที่มีอยู่เหมาะสมเพียงพอสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบ นอกจากนี้มีการทดสอบความเหมาะสมของเมตริกซ์สหสัมพันธ์โดยใช้สถิติทดสอบค่าบาร์เลท (Bartlett's Test of Sphericity) พบว่ามีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงว่า เมตริกซ์สหสัมพันธ์สหสัมพันธ์ไม่เป็นเมตริกซ์เอกลักษณ์ ตัวแปรมีความสัมพันธ์กันเพียงพอที่จะนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบ จึงวิเคราะห์องค์ประกอบจิตวิญญาณความเป็นครูโดยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ สกัดปัจจัยเพื่อพิจารณาจัดกลุ่มตัวแปรด้วยวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบหลัก (Principle Component of Analysis : PCA) และหมุนแกนแบบโอโธโกนอล (Orthogonal Rotation) ด้วยวิธีการแวนิแมกซ์ (Varimax Method) พิจารณาจำนวนองค์ประกอบโดยใช้ค่า Eigen Value เป็นเกณฑ์โดยคัดเลือกองค์ประกอบที่มีค่าไอเกนมากกว่า 1 ไว้ และมีเกณฑ์ขั้นต่ำในการกำหนดองค์ประกอบ คือ ต้องมีตัวแปรตั้งแต่ 3 ตัวขึ้นไป พร้อมทั้งตั้งชื่อองค์ประกอบ

ผลการวิจัย

จิตวิญญาณความเป็นครูของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมี 13 องค์ประกอบ 94 ตัวชี้วัด

สามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 58.314 ซึ่งองค์ประกอบการจัดกระบวนการเรียนรู้อธิบายความแปรปรวนได้มากที่สุด คือ ร้อยละ 12.422 รองลงมา คือ ความสุขจากการทำหน้าที่อธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 6.344 และสามารถจัดกลุ่มองค์ประกอบของจิตวิญญาณความเป็นครูได้ 3 ด้าน คือ 1) ด้านแก่นของจิตวิญญาณความเป็นครู ได้แก่ องค์ประกอบรักและศรัทธาในอาชีพครู (7 ตัวชี้วัด) มีเป้าหมายในการทำงานเพื่อนักเรียน (7 ตัวชี้วัด) เข้าใจคนอื่น (5 ตัวชี้วัด) ศรัทธาส่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ (6 ตัวชี้วัด) เห็นคุณค่าของจิตใจมากกว่าวัตถุ (4 ตัวชี้วัด) และรู้จักและเข้าใจตนเอง (3 ตัวชี้วัด) 2) ด้าน

พฤติกรรมการทำงานและการใช้ชีวิต ได้แก่ การจัดกระบวนการเรียนรู้ (24 ตัวชี้วัด) เป็นแบบอย่างที่ดี (7 ตัวชี้วัด) ปฏิบัติตนตามจรรยาบรรณวิชาชีพ (8 ตัวชี้วัด) คุณธรรมจริยธรรม (5 ตัวชี้วัด) ก้าวทันและใช้เทคโนโลยี (5 ตัวชี้วัด) และพัฒนาตนเอง (5 ตัวชี้วัด) และ 3) ด้านการคงอยู่ของจิตวิญญาณความเป็นครู ได้แก่ ความสุขจากการทำหน้าที่ (8 ตัวชี้วัด) โดยมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบค่าไอเกน ค่าร้อยละของความแปรปรวน และค่าร้อยละสะสมของความแปรปรวน (ตารางที่ 1) ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าไอเกน ร้อยละของความแปรปรวน และร้อยละสะสมของความแปรปรวน

องค์ประกอบ	จำนวนตัวชี้วัด	น้ำหนักองค์ประกอบ	ค่าไอเกน	ร้อยละของความแปรปรวน	ร้อยละสะสมของความแปรปรวน
1. การจัดกระบวนการเรียนรู้	24	.520-.780	27.637	12.422	12.422
2. ความสุขจากการทำหน้าที่	8	.597-785	8.875	6.344	18.767
3. เป็นแบบอย่างที่ดี	7	.648-.691	3.633	5.239	24.006
4. ปฏิบัติตนตามจรรยาบรรณวิชาชีพ	8	.545-.562	2.874	5.128	29.134
5. รักและศรัทธาในอาชีพครู	7	.623-.750	2.366	4.713	33.846
6. มีเป้าหมายในการทำงานเพื่อนักเรียน	7	.502-.670	2.261	3.526	37.372
7. เข้าใจคนอื่น	5	.703-.725	1.992	3.450	40.822
8. ศรัทธาส่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ	6	.531-.807	1.805	3.381	44.204
9. คุณธรรมจริยธรรม	5	.580-.665	1.741	3.362	47.566
10. ก้าวทันและใช้เทคโนโลยี	5	.641-.743	1.546	3.169	50.735
11. พัฒนาตนเอง	5	.573-.704	1.477	2.982	53.717
12. เห็นคุณค่าของจิตใจมากกว่าวัตถุ	4	.550-.698	1.353	2.530	56.247
13. รู้จักและเข้าใจตนเอง	3	.643-.762	1.162	2.067	58.314

อภิปรายผลการวิจัย

1. องค์ประกอบด้านแก่นของจิตวิญญาณความเป็นครู ซึ่งเป็นคุณลักษณะทางจิตหรือเป็นคุณลักษณะต้นทางที่เกิดก่อนและมีผลกับการปฏิบัติตนอยู่บววิถีส่งความ เป็นครูที่มีจิตวิญญาณความเป็นครู ได้แก่ องค์ประกอบรัก และศรัทธาในอาชีพครู มีเป้าหมายในการทำงานเพื่อนักเรียน เข้าใจคนอื่น ศรัทธาส่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เห็นคุณค่าของจิตใจมากกว่าวัตถุ และรู้จักและเข้าใจตนเอง โดยเฉพาะองค์ประกอบรักและศรัทธาในอาชีพครูสามารถ อธิบายความแปรปรวนได้มากที่สุด ทั้งนี้เพราะถ้านักศึกษา ที่จะมาเรียนครูมาด้วยใจรักและศรัทธาในอาชีพครูตั้งแต ก่อนเข้ามาเรียนจะมีความมุ่งมั่นและตั้งใจที่จะพัฒนาศิษย์อัน เป็นเป้าหมายหลักของทำงานเพื่อนักเรียนเป็นสำคัญ ซึ่งการ มีเป้าหมายในการทำงานเพื่อนักเรียนเป็นการตระหนักรู้ใน ความเป็นครูของตนเองและพร้อมที่จะเป็นครูในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาตนเอง เป็น แบบอย่างที่ดี ปฏิบัติตนตามจรรยาบรรณวิชาชีพ หรือ

ปฏิบัติหน้าที่ด้วยจิตวิญญาณความเป็นครู สอดคล้องกับ ผลการวิจัย Lawthong & Visessuvanapoom (2011); Nosu & Wisalaporn (2014) ที่พบว่า ความรักและศรัทธา ในอาชีพครูเป็นองค์ประกอบของครูที่มีจิตวิญญาณความเป็น ครู และ Yolao, et al., (2008) พบว่า แก่นของจิต วิญญาณความเป็นครูในด้านการมีอุดมการณ์ และมี เป้าหมายในชีวิตเป็นองค์ประกอบของจิตวิญญาณความเป็น ครู ดังนั้นคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏควรวพัฒนา ระบบการคัดเลือกนักศึกษาให้ได้คนที่มีความรักและศรัทธา หรือตั้งใจเป็นครูตั้งแต่แรกและมีเป้าหมายในการทำงานของ ตนเองเพื่อนักเรียนเป็นสำคัญ

องค์ประกอบเห็นคุณค่าของจิตใจมากกว่าวัตถุ การเข้าใจคนอื่นและการรู้จักและเข้าใจตนเอง เป็นแก่นของ จิตวิญญาณความเป็นครูที่เป็นคุณลักษณะทางจิตวิทยา สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Janesawang (2011) ทั้งนี้ เพราะการเข้าใจคนอื่นเป็นการเรียนรู้ในเรื่องของความ แตกต่างระหว่างบุคคล การเรียนรู้ทำให้เกิดความเข้าใจ

และยอมรับในตัวบุคคลอื่น และปรับตัวให้เข้ากับคนอื่น ๆ เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดของตนเองและให้คุณค่าต่อการทำงานครู ส่วนการรู้จักและเข้าใจตนเองเป็นองค์ประกอบที่อธิบายความแปรปรวนได้น้อยที่สุด ทั้งนี้เพราะนักศึกษายังอยู่ในช่วงกำลังศึกษา ยังไม่ได้ประกอบอาชีพเป็นครูประจำการ จึงมีความต้องการไม่ถึงขั้นสูงสุดคือเข้าใจตนเองอย่างแท้จริงตามทฤษฎีของมาสโลว์ (Maslow, 1970) ทำให้ความต้องการที่จะเข้าใจตนเองอย่างแท้จริงยังไม่บรรลุถึงจุดสูงสุดของศักยภาพ ดังนั้นคณะครุศาสตร์ควรจัดกิจกรรมพัฒนานักศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น จัดประสบการณ์ให้กับนักศึกษาได้มีโอกาสเรียนรู้และสัมผัสกับชีวิตที่ยากลำบาก เช่น สภาพความยากจนและด้อยโอกาสของนักเรียน หรือฝึกสอนในพื้นที่ทุรกันดาร การมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมดังกล่าวจะทำให้เกิดนักศึกษาเกิดความสะเทือนใจ เกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนความคิด และรับรู้ถึงคุณค่าของอาชีพครูและการกระทำของตนเองในลักษณะของการเห็นคุณค่าของสิ่งที่ตนเองกระทำว่ามีคุณค่าในตนเองหรือเป็นคุณค่าภายในและนำความสุขใจมาให้ ซึ่งส่งเสริมให้นักศึกษาเกิดจิตวิญญาณความเป็นครู

2. องค์ประกอบด้านพฤติกรรมการทำงานและการใช้ชีวิต ได้แก่ องค์ประกอบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เป็นแบบอย่างที่ดี ปฏิบัติตนตามจรรยาบรรณวิชาชีพ คุณธรรมจริยธรรม ก้าวทันและใช้เทคโนโลยี และพัฒนาตนเอง ซึ่งองค์ประกอบด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ เป็นองค์ประกอบที่อธิบายจิตวิญญาณความเป็นครูได้มากที่สุด สอดคล้องกับองค์ประกอบการศึกษาของ Nosu & Wisalaporn (2014) และการถ่ายทอดความรู้ของ Sungraksa (2011) ทั้งนี้เพราะครูที่ดีต้องมีศาสตร์และศิลป์ในการจัดการเรียนรู้ และที่สำคัญที่สุด คือ ต้องจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยความสุข พร้อมทั้งดูแลช่วยเหลือนักเรียนเสมือนพ่อแม่ดูแลลูกหรือมีความรักความเมตตาต่อเด็ก (Kernochan, McCormick & White, 2007) งานของครูจึงต้องเกี่ยวข้องกับวิชาการตลอดเวลาจึงต้องหมั่นศึกษาหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง การพัฒนานตนเองจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งของจิตวิญญาณความเป็นครูสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Nosu & Wisalaporn (2014); Charoensuk (2016) (อ้างถึงใน Chalaktong, 2016) และ Chantrarachai, Chaikit, Wata & Meechaeg (2008) ผลการวิจัยดังกล่าวเป็นไปตามข้อเสนอในการยกระดับคุณภาพครูในศตวรรษที่ 21 ประเด็นหนึ่งว่าครูต้องใฝ่รู้และแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง (Office of Promoting Learning Organization and Youth Quality, 2014) เพราะในศตวรรษที่ 21 เป็นยุค

แห่งเทคโนโลยีจึงทำให้วิธีเรียนและสื่อการสอนเปลี่ยนแปลงไป ครูจะใช้วิธีสอนแบบเดิมโดยการถ่ายทอดความรู้ความจำจากครูไปสู่ผู้เรียนแบบที่เคยทำมาในอดีตไม่ได้ การเรียนรู้ของผู้เรียนเกิดได้ทุกที่ทุกเวลาและไร้ขอบเขตจำกัด ครูต้องปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเองมาเป็นผู้เอื้ออำนวยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง นักศึกษาครูจึงต้องก้าวทันและใช้เทคโนโลยีรวมทั้งพัฒนาความรู้ด้านเทคโนโลยีเพิ่มเติมเพื่อนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ออกแบบสร้างสรรค์กิจกรรมการเรียนรู้ หรือจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง พร้อมทั้งนำความรู้ด้านเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงานอื่น ๆ อีกด้วย การก้าวทันและใช้เทคโนโลยีจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งของจิตวิญญาณความเป็นครูของนักศึกษา

การเป็นครูนอกจากปฏิบัติหน้าที่ครูในการจัดกระบวนการเรียนรู้แล้วต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ผู้เรียน ดังผลการวิจัยของ Kaensan, Chalakbang, Phengsawat & Steanoppakao (2017) (อ้างถึงใน Chalaktong, 2016); Janesawang (2011) พบว่า การวางตัวเป็นแบบอย่างที่ดีเป็นองค์ประกอบหนึ่งของครูที่มีจิตวิญญาณความเป็นครู ซึ่งตรงกับข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2556 ในหมวด 3 จรรยาบรรณต่อผู้รับบริการในข้อที่ 11 ที่ว่าผู้ประกอบอาชีพทางการศึกษาต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งกาย วาจา และจิตใจ ทั้งนี้เพราะครูต้องเป็นแบบอย่างของผู้เรียน จึงอยู่ในสายตาของผู้เรียนตลอดเวลา ผู้เรียนจะเฝ้ามองการประพฤติปฏิบัติตนของครูและจะนำไปเป็นแบบอย่าง มองว่าสิ่งที่ครูประพฤติปฏิบัติทั้งทางด้านการแต่งกาย การพูดจา และการปฏิบัติตนเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ในขณะเดียวกัน ผู้ปกครองและชุมชนก็คาดหวังให้ครูเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้เรียนและลูกหลานของตนเองได้

3. องค์ประกอบด้านการคงอยู่ของจิตวิญญาณความเป็นครู ได้แก่ ความสุขจากการทำหน้าที่ ซึ่งเป็นระยะที่สภาวะทางจิตและพฤติกรรมของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครูคงอยู่ในตัวบุคคล ความสุขของครูในองค์ประกอบนี้เป็นความสุขใจที่ลึกซึ้งกว่าความสุขในความหมายทั่ว ๆ ไปแต่เป็นความรู้สึกปิติสุขในแนวคิดทางพุทธศาสนา เป็นความสุขที่ทำให้คนอื่นพ้นจากความทุกข์ ความสุขที่ทำให้คนอื่นมีความสุข ความสุขที่ได้ช่วยเหลือเพื่อนร่วมงาน ความสุขเหล่านี้แสดงถึงความสุขที่เกิดจากการรับรู้ความสุขของผู้อื่นอีกชั้นตอนหนึ่ง อาจจะเทียบเคียงได้กับความสุขในขั้นนิรามิสสุขในขั้นที่เรียกว่าเป็นสุขขั้นต่อนิรามิสหรือสุขขั้นฉันทะ ได้แก่ สุขจากการอยู่ร่วมสัมพันธ์ช่วยเหลือผู้อื่น สุขจากการค้นหาความรู้ความจริง สุขจาก

การทำงานที่ใจรัก และสุขจากภาวะจิตกุศล (Payutto & Bhikkhu, 2005) สอดคล้องกับความสุขในงานวิจัยของ Jansawang, Yoelao & Singsuriya (2012) ที่พบว่า ส่วนที่ค่าจุนการเป็นครูที่มีจิตวิญญาณความเป็นครู ได้แก่ ความสุข ความภาคภูมิใจ ความผูกพันระหว่างครูกับศิษย์ และศรัทธาต่อบุคคลผู้ทรงคุณค่าต่อแผ่นดิน ทั้งนี้เพราะการรับรู้ผลของความพอใจและความภาคภูมิใจจะเป็นการเสริมแรงในทางบวกที่สะท้อนกลับมาซึ่งครูให้เห็นคุณค่าในตนเอง เห็นคุณค่าในอาชีพและมีกำลังใจในการทำงาน จึงเกิดการเรียนรู้ถึงพฤติกรรมกรรมการกระทำของตนเองมีประโยชน์ ทำให้เกิดการคงอยู่ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครูอย่างต่อเนื่อง

สรุป

จิตวิญญาณความเป็นครูเป็นคุณลักษณะทางจิต และพฤติกรรมการทำงานและใช้ชีวิต ที่สะท้อนถึงการเป็นครูที่ดีมีจิตวิญญาณความเป็นครู จากองค์ประกอบของจิตวิญญาณความเป็นครูทั้ง 13 องค์ประกอบจะมีคุณลักษณะทางจิตที่เป็นแก่นของจิตวิญญาณความเป็นครู ได้แก่ มีเป้าหมายทำงานเพื่อนักเรียน รักและศรัทธาในอาชีพครู เข้าใจผู้อื่น ศรัทธาสัญญาที่อยู่เหนือธรรมชาติ เห็นคุณค่าทางจิตใจมากกว่าวัตถุ และรู้จักและเข้าใจตนเอง ส่วนจิตวิญญาณความเป็นครูที่เป็นพฤติกรรมจะปรากฏเป็นพฤติกรรมการทำงานและใช้ชีวิต ได้แก่ จัดกระบวนการเรียนรู้ เป็นแบบอย่างที่ดี คุณธรรมจริยธรรม ปฏิบัติตนตามจรรยาบรรณวิชาชีพ ก้าวทันและใช้เทคโนโลยี และพัฒนาตนเอง ส่วนความสุขจากการทำหน้าที่เป็นการคงอยู่ของครูที่มีจิตวิญญาณความเป็นครู คือ เป็นระยะที่สภาวะทางจิต และพฤติกรรมของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครูคงอยู่ในตัวบุคคล ดังนั้นการผลิตและพัฒนาครูควรให้ความสำคัญตั้งแต่ระบบการคัดเลือกบุคคลเข้ามาเป็นครูที่มีใจรักและมีอุดมการณ์ในอาชีพครูตั้งแต่แรก และมีการสร้างความตระหนักและพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครูอย่างเข้มข้นตลอดหลักสูตรอย่างต่อเนื่องในรูปแบบต่าง ๆ ในระหว่างการศึกษาหรือก่อนการประกอบวิชาชีพครู

ข้อเสนอแนะ

1. จากผลการวิจัยพบว่า ความรักและศรัทธาในอาชีพครูเป็นองค์ประกอบสำคัญของจิตวิญญาณความเป็นครูของนักศึกษา ซึ่งอยู่ภายในและเป็นคุณลักษณะต้นทางที่เกิดก่อนและมีผลกับการปฏิบัติตนอยู่บนวิถีแห่งความเป็นครู คือ มีเป้าหมายในการทำงานเพื่อนักเรียนอย่างชัดเจน อันจะส่งผลไปสู่การปฏิบัติงานที่มุ่งมั่นต่อเป้าหมาย ดังนั้น

คณะครุศาสตร์ควรพัฒนาระบบการคัดเลือกนักศึกษาครูที่รักและศรัทธาในอาชีพครูและตั้งใจที่จะเรียนครูตั้งแต่มัธยมศึกษาตอนต้น ในขณะเดียวกันควรปลูกฝังความคิดและความเชื่อเกี่ยวกับอาชีพครูในเชิงบวกอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ควรพัฒนานักศึกษาในด้านการเห็นคุณค่าของจิตใจมากกว่าวัตถุ การเข้าใจคนอื่นและการรู้จักและเข้าใจตนเอง ซึ่งเป็นแก่นของจิตวิญญาณความเป็นครูที่เป็นคุณลักษณะทางจิตวิทยา ทั้งสามด้านควบคู่ไปกับการพัฒนาทางวิชาการ เพราะคุณลักษณะดังกล่าวเป็นพื้นฐานในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครู

2. จากผลการวิจัยพบว่า การเป็นแบบอย่างที่ดีเป็นองค์ประกอบของจิตวิญญาณความเป็นครูของนักศึกษาดังนั้นคณะครุศาสตร์ควรให้ความสำคัญกับครูตัวแบบที่มีจิตวิญญาณความเป็นครู และให้นักศึกษาครูที่ฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูในสถานศึกษาทั้งสามระยะ คือ ชั้นสังเกตและมีส่วนร่วม ชั้นทดลองสอนและชั้นปฏิบัติงานวิชาชีพครูในสถานศึกษาได้มีโอกาสรับการถ่ายทอดและเรียนรู้ประสบการณ์จากครูตัวแบบอย่างใกล้ชิด นอกจากนี้ควรกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกครูที่เลี้ยงนักศึกษาที่เป็นต้นแบบครูที่มีจิตวิญญาณครูเพื่อสร้างแรงบันดาลใจในการปฏิบัติงานให้นักศึกษา พร้อมทั้งเร่งสร้างและพัฒนาตัวแบบนักศึกษาครูที่มีจิตวิญญาณความเป็นครูก่อนจบการศึกษา และประชาสัมพันธ์ผลงานหรือเชิดชูเกียรติออกสู่สังคม

3. การวิจัยครั้งต่อไปคณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏควรทำวิจัยเชิงประเมินจิตวิญญาณความเป็นครูของนักศึกษาครูเป็นระยะ ๆ ตลอดหลักสูตร เพื่อนำผลประเมินไปพัฒนาหรือเสริมสร้างจิตวิญญาณความเป็นครูอย่างเข้มข้น และควรวิจัยและพัฒนาชุดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างจิตวิญญาณความเป็นครูของนักศึกษาที่ยังมีจุดอ่อนเพื่อให้ได้ครูที่มีคุณภาพและมีจิตวิญญาณความเป็นครูก่อนจบการศึกษา นอกจากนี้ควรนำองค์ประกอบของจิตวิญญาณความเป็นครูของนักศึกษาไปสร้าง/พัฒนาเครื่องมือวัดที่เป็นมาตรฐานโดยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจซึ่งอาจจะต้องปรับจำนวนตัวชี้วัดในแต่ละองค์ประกอบให้เหมาะสม

References

- Chalaktong, W. (2016). The spirituality of teachers: a key characteristic of professional teachers. *Nakhon Phanom University Journal*, 16(2), 123-128. [in Thai]

- Chantrarachai, P., Chaikit, M., Wata, C., & Meechaeg, S. (2008). A causal relationship model of professionalization of teachers in the basic education school. *Journal of Education Naresun University. (Special Issue)*, 17-40. [in Thai]
- Charoensuk, O. (2016). A construction validity testing of teacher spirituality measurement model of teacher students in bachelor degree program of education Srinaharinwirot university: multiple groups analysis. *Journal of Research Methodology*, 29(2), 189-206. [in Thai]
- Janesawang, T. (2011). *Teacher Spirituality Experience: A Phenomenological Study*. Unpublished Doctoral Dissertation, Srinakarinwirot University, Bangkok, Thailand. [in Thai]
- Jansawang, T., Yoelao, D., Sing Suriya, P., & Chitcharas, N. (2012). Teacher spirituality experience: a phenomenological study. *Journal of Behavioral Science*, 18(1), 56-65. [in Thai]
- Kaensan, A., Chalabang, W., Phengsawat, W., & Steanoppakao, P. (2017). Developing indicators of spirituality of teachers under the Office of the Basic Education Commission. *Nakhon Phanom University Journal*, 7(1), 7-15. [in Thai]
- Kernochan, R. A., McCormick, D. W., & White, J. A. (2007). Spirituality and the management teacher: Reflections of three Buddhists on compassion, mindfulness, and selflessness in the classroom. *Journal of Management Inquiry*, 16(1), 61-75.
- Lawthong, N., & Visessuvanapoom, P. (2010). Development of the teacher spirituality scale. *Journal of Research Methodology*, 23(1), 25-54. [in Thai].
- Ibrahim, F. (1991). *Spiritual Nursing*. Bangkok: Ruenkaew Printing. [in Thai]
- Maslow, A. H. (1970). *Motivation and Personality*. (Second Edition). New York: W.P. Laughlin Foundation.
- Nosu, K., & Wisalaporn, S. (2014). Factors and indicators of teachers' spirit of the primary education area office in the Upper-Northern Provinces. *Kasalongkham Research Journal Chiangrai Rajabhat University*, 8(1), 53-65. [in Thai]
- Office of Promoting Learning Organization and Youth Quality. (2014). *Upgrading Thai Teachers in 21st Century*. Bangkok: Sahamitra Printing & Publishing Limited. [in Thai]
- Payutto, Bhikkhu, P.A. (2005). *Dictionary of Buddhism*. Bangkok: A.T. Printing. [in Thai]
- Sungraksa, N. (2011). Synthesis study of mental and spiritual development holistic of knowledge from storytelling about success among teachers and students all teachers and students are in ed. systems development of youth through wisdom consciousness. *Silpakorn Educational Research Journal*, 2(2), 21-34. [in Thai]
- Yoelao, et al., (2010). *Giving Definitions and Index, Evaluation and Instruments of Spirituality of Educational Personnel*. Sodsri-Saridwongso Foundation. [in Thai]